

РОЗДІЛ 5. СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА: ІННОВАЦІЙНИЙ ДОСВІД І СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

УДК 001.92:004.738.5

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД УСНОЇ ТРАДИЦІЇ ДО ЦИФРОВИХ ІДЕНТИФІКАТОРІВ

Микола Пригодій,

*доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України, заступник
директора з наукової роботи Інституту
професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0001-5351-0002>
e-mail: prygodii@ukr.net*

Анотація. Проаналізовано еволюцію ідентифікації науковців упродовж історичного розвитку науки – від неформальних механізмів репутації та усної традиції до інституціоналізованих і цифрових форм визнання наукового внеску. Визначено основні етапи становлення наукової ідентичності, пов'язані з інституціоналізацією науки, глобалізацією наукових комунікацій і формуванням наукометричних підходів до оцінювання результатів досліджень. Обґрунтовано роль сучасних цифрових платформ і унікальних ідентифікаторів (ORCID, Google Scholar, Web of Science, Scopus) як ключових інструментів формування академічної ідентичності та підвищення міжнародної видимості науковців.

Ключові слова: наукова ідентичність; ідентифікація науковців; цифрові ідентифікатори; наукометрія; академічні бази даних.

Ідентифікація науковців зазнала суттєвої трансформації впродовж історичного розвитку науки під впливом соціальних, технологічних та інституційних змін. Форми визнання та фіксації наукового внеску еволюціонували від неформальних механізмів репутації до формалізованих цифрових ідентифікаторів і наукометричних показників. Розглянемо основні етапи цієї еволюції.

Перший етап. Античність та Середньовіччя: вчені як філософи та клірики.

У стародавніх цивілізація, наприклад, у Греції, Римі, Китаї та ісламському Золотому віці (VIII–XIV століття) з центрами в Багдаді, Кордові, Каїрі та Самарканді вчені часто були філософами, математиками чи ерудитами. Їх ідентифікація ґрунтувалася на репутації, учнівстві та усній традиції (наприклад, Аристотель був відомий завдяки своїм учням і письмовим працям).

Науковий внесок часто був анонімним або приписувався меценатам (наприклад, середньовічні монахи, які працювали над астрономією та медициною без індивідуального визнання) (López-Sózar et al., 2013).

Другий етап. Епоха Відродження та раннього Нового часу: поява відомих вчених.

У XVI–XVIII століттях виникла індивідуальна наукова ідентичність, а такі постаті, як Галілей, Ньютон і Кеплер, отримують широке визнання. Друковані книги та наукові товариства (наприклад, Королівське товариство, Академія наук) почали офіційно визнавати вчених. Покровительство королівських осіб або заможних спонсорів було необхідним для кар'єри та визнання вченого (Biagioli, 1993).

Третій етап. XIX – початок XX століття: інституціоналізація науки.

Університети та науково-дослідні інститути стали основними місцями для наукової роботи, що призводило до отримання офіційних наукових ступенів і звань (наприклад, доктора філософії, професора).

Рецензовані журнали стали ключовим засобом ідентифікації та підтвердження роботи науковця. Національні наукові академії та Нобелівські премії почали визнавати видатні внески (Merton, 1973).

Четвертий етап. Кінець XX-го століття: глобалізація науки та започаткування наукометрії.

Інституційна приналежність та джерела фінансування стали вирішальними для довіри до науковців. Науковців дедалі частіше

ідентифікували за їхньою участю в міжнародній співпраці та конференціях, публікаціях у журналах з високими індексами.

У 1964 році Юджином Гарфілдом був розроблений Science Citation Index (SCI) як інструмент для аналізу наукових цитувань. Це була перша система, яка давала змогу відстежувати взаємозв'язки між науковими публікаціями на основі аналізу цитувань (Garfield, 2006).

Принцип роботи SCI:

1. Збір даних – SCI відстежував наукові статті, що публікувалися в *авторитетних рецензованих журналах*. Кожна стаття містила список використаних джерел (бібліографічні посилання).

2. Створення мережі цитувань – Якщо нова стаття посилалася на попередню, між ними створювався зв'язок у базі SCI. Це давало змогу знаходити важливі дослідження, які часто цитуються іншими науковцями.

3. Пошук наукової літератури – Користувачі могли знайти статті не лише за темою чи автором, а й за ланцюгами цитувань. Наприклад, якщо дослідник знайшов важливу статтю, SCI давав змогу побачити хто ще на неї посилався.

4. Впровадження метрик – У рамках SCI виникли перші наукометричні показники, такі як *Impact Factor (IF)*, який оцінював авторитетність журналів на основі середньої кількості цитувань їхніх статей.

У 1960–1980-х роках SCI існував у друкованій формі – це були багатотомні книги, що містили списки статей і їхні цитування. Дослідники переглядали ці індекси вручну, щоб знайти зв'язки між публікаціями.

У 1980-х SCI став доступним на CD-ROM у цифровому форматі.

У 1997 році Thomson Reuters перевела систему SCI в онлайн-формат, і вона отримала назву Web of Science, що зробило аналіз цитувань швидшим і ефективнішим (Clarivate, 2024).

У 2016 році Web of Science була придбана компанією Clarivate Analytics, яка продовжила розвиток платформи. На сьогодні WoS є однією з провідних світових реферативних баз даних, що охоплює близько 21 000 наукових журналів.

П'ятий етап. XXI століття: цифрова ідентичність і розпізнавання на основі штучного інтелекту.

Ідентифікація науковців ґрунтувалася на інституційній приналежності, унікальних цифрових ідентифікаторах та активності у соціальних мережах та нетворкінгу (числові показники – h-індекс,

кількість цитувань та імпаکت-фактори використовуються для рейтингування). Сервери для публікації та препринтів з відкритим доступом забезпечують миттєву видимість. Штучний інтелект і великі бази допомагають відстежувати науковий внесок у різних дисциплінах.

У 2004 році видавничою компанією Elsevier запущена однією з найбільших бібліографічних баз даних наукових публікацій *Scopus* (Baas et al., 2020).

Scopus – створювався як конкурент *Web of Science* із ширшим охопленням не лише журналів але й конференційних матеріалів, книг та патентів. На сьогодні база охоплює близько 25 000 журналів.

Наприклад, цитата на статтю індексовану у *Web of Science* у виданні, яке не входить до *WoS*, не буде врахована у метриках *Web of Science*.

Scopus та *Google Scholar* можуть враховувати ширший спектр джерел, зокрема академічні репозиторії, препринти та нерецензовані матеріали, що підвищує цитованість статті та впливає на *h*-індекс автора в цих базах.

18 листопада 2004 року було запущено *Google Scholar* (*Google Академія*). Цей сервіс був створений *Google* для полегшення пошуку наукових публікацій, оскільки традиційні академічні бази (*Scopus*, *Web of Science*) були доступні лише за передплатою (Martín-Martín et al., 2018).

Google Scholar швидко став одним із найпопулярніших інструментів для науковців, оскільки пропонує широкий охоплення літератури без обмежень доступу. Ідентифікацію автора здійснюється через *Google Scholar Profile*, де відображаються *h*-індекс та кількість цитувань. Автор має можливість вносити зміни у профіль та перелік цитованих ресурсів.

На початку XXI століття наукова спільнота усвідомила проблему плутанини з іменами авторів у наукових публікаціях через неправильне написання, транслітерацію тощо. Тому у 2010 році почалося розроблення унікального ідентифікатора вченого.

16 жовтня 2012 року було запущено *ORCID* (*Open Researcher and Contributor ID*) – це унікальний ідентифікатор науковця, який дає змогу точно ідентифікувати автора незалежно від змін місця роботи, імені чи інституційної приналежності (Naak et al., 2012).

Ідентифікатор швидко набув популярності завдяки підтримці провідних наукових видавництв, університетів і баз даних, таких як *Scopus* та *Web of Science*.

На сьогодні ORCID є стандартним інструментом для ідентифікації науковців у цифровому просторі.

У сучасному науковому середовищі наявність у дослідника профілів в *ORCID*, *Google Scholar*, *Web of Science* та *Scopus* є важливою складовою його академічної ідентичності.

Молодому вченому, який здійснює підготовку перших публікацій, варто заздалегідь створити *ORCID* та *Google Scholar*, що допоможе систематизувати подальшу наукову діяльність.

Профіль у *Web of Science* буде корисним для відстеження цитувань та аналітики наукового впливу, а при перших публікаціях у *Scopus* буде автоматично присвоєно авторський ідентифікатор (Author ID), який необхідно коригувати та підтримувати в актуальному стані.

Наявність цих профілів сприяє міжнародному визнанню, розширює можливості співпраці та підвищує доступність досліджень для наукової спільноти.

Список посилань

Baas, J., Schotten, M., Plume, A., Côté, G., & Karimi, R. (2020). Scopus as a curated, high-quality bibliometric data source for academic research in quantitative science studies. *Quantitative Science Studies*, 1(1), 377–386. https://doi.org/10.1162/qss_a_00019

Biagioli, M. (1993). *Galileo, courtier: The practice of science in the culture of absolutism*. University of Chicago Press. https://books.google.com.ua/books/about/Galileo_Courtier.html?id=P-KJeS6ocsoC&redir_esc=y

Clarivate. (2024). Web of Science platform: Web of Science core collection. <https://clarivate.com/academia-government/scientific-and-academic-research/research-discovery-and-referencing/web-of-science/web-of-science-core-collection/>

Garfield, E. (2006). The history and meaning of the journal impact factor. *JAMA*, 295(1), 90–93. <https://doi.org/10.1001/jama.295.1.90>

Haak, L. L., Fenner, M., Paglione, L., Pentz, E., & Ratner, H. (2012). ORCID: A system to uniquely identify researchers. *Learned Publishing*, 25(4), 259–264. <https://doi.org/10.1087/20120404>

López-Cózar, E. D., Robinson-García, N., & Torres-Salinas, D. (2013). The Google Scholar experiment: How to index false papers and manipulate bibliometric indicators. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 65(3), 446–454. <https://doi.org/10.1002/asi.23056>

Martín-Martín, A., Orduna-Malea, E., Thelwall, M., & López-Cózar, E. D. (2018). Google Scholar, Web of Science, and Scopus: A systematic comparison of citations in 252 subject categories. *Journal of Informetrics*, 12(4), 1160–1177. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2018.09.002>

Merton, R. K. (1973). *The sociology of science: Theoretical and empirical investigations* (N. W. Storer, Ed.). University of Chicago Press. <https://philpapers.org/rec/MERTSO-4>



УДК 159.923.2

ОПІРНОСТЬ ДО СТРЕСУ В ОСВІТНІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тетяна Гурлева,

*кандидат психологічних наук, провідний
науковий співробітник лабораторії
консультативної психології та психотерапії
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України,*

<http://orcid.org/0000-0002-6518-5216>

e-mail: t.s.gurleva@gmail.com

Наталія Журавльова,

*науковий співробітник лабораторії
консультативної психології та психотерапії
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України,*

<http://orcid.org/0000-0002-3575-9776>

e-mail: natalizhur06@gmail.com

Анотація. Показана необхідність опірності до стресу в умовах війни. Розглядаються поняття «життестійкість», «особистісна міць», «стресостійкість», «резильєнтність» у контексті опірності до стресу. Показано зв'язок поняття «стресостійкість» з відповідальністю, довірою до себе, автономністю, досліджується їх співвідношення з поняттям «особистісна міць» людини у протистоянні тяжким викликам